

Dan Tărchilă și dramaturgia „liniei” Delavrancea*

Mai recente, *Scene din viața lui Vasile Lucaciu și Cetatea de piatră* (Editura „Eminescu”, 1983) de Dan Tărchilă continuă, la un nivel stimabil, dramaturgia autorului, care este pronunțat istorică și întemeiată pe argumente documentare. Nimic în minus față de ceea ce se știe, acest teatru e plin și acum de un lirism agitatoric de calitate notabilă, retoric în chip pozitiv, totul absorbit de o mașinărie a declamației din care Dan Tărchilă și-a creat un bun stil romantic. Romantice, în adevăr, sînt și aceste două producțiuni, de dimensiuni relativ reduse, căci amîndouă au o croială similară, sînt piese într-un act (întîia, în „trei tablouri” nu e, în definitiv, altfel). Inflamația romantică de aci e aceea a lui Delavrancea, însă cu mai puțină monumentalitate, paradoxul acestui teatru e, dealtfel, disproporția dintre teză și expresie. Acolo unde ar fi fost trebuincioase întinse pinze fiind de evenimente, dramaturgul alege un moment, înzestrat cu dramatism, și îi face monografia. Totuși, dacă nu monumentală prin dimensiuni ori pe traseu estetic, dramaturgia lui Dan Tărchilă conține o notă de monumentalitate, ca să zic așa, obiectivă: umanitatea ei exemplară. Mai pretutindeni, oamenii vorbesc în propozițiuni definitive: idiomul acestei lumi este apoteogma, temperatura ei este incandescența.

Scene din viața lui Vasile Lucaciu, de exemplu, studiază un caz de consecvență în idee, indiferent la piedici. Sîntem în Transilvania, pe la 1894, într-o pușcărie habsburgică unde Vasile Lucaciu este deținut. Paulina, soția sa, care îl așteaptă, nu e de acord cu opțiunile lui politice,

de unde, se înțelege, derivă felurite complicații. Un moment, Vasile Lucaciu scapă din detenție și semnează Memorandum-ul istoric; nevasta îl ceartă, consătenii îl aprobă. Încurajat de marile mulțimi, omul capătă o liniște definitivă, el este psihologicește individul cauzelor populare. Cum era de prevăzut, procesul îl aduce iarăși la închisoare, pînă cînd, odată cu Paulina, îl vizitează și un anonim Funcționar budapestan, care îi propune un post de episcop, cu condiția să renunțe la politica lui. Însă Lucaciu știe că rînduiele astrale, „rostul” noroadelor, nu pot fi tulburate, idee pe care o și exprimă, împăcat cu universul pe latura lui justițiară. Paulina, pînă ieri neînțelegătoare, pricepe intuitiv, femeiește, sensul libertății și e de acord cu refuzul formulat, imediat, de Lucaciu: „N-aveți grijă, domnule: noi am gîndit totdeauna așa. Dacă n-ar fi fost așa, am fi acceptat să rămînem robi în propria noastră casă. Soțul meu este închis pentru că este un om liber. Nici un judecător și nici un guvern nu ne poate lua dreptul la libertate”.

Îndărătul acestei simplificatoare scheme (femeia nepricepătoare, bărbatul activ și „politic”), *Scenele...* au însă și o semnificație mai adîncă. Există aci un aer de „mister” medieval, colorat cu multă pregnanță, dramaturgul a exemplificat, prin Vasile Lucaciu, și un erou al credințelor laice. Dealtfel, în istorie, oricînd individul a luat-o înaintea evenimentelor, prefăcîndu-și biografia în exemplu etic, el a fost „sanctificat” de noroadă, fiind introdus într-un sinaxar profan. Viața lui Vasile Lucaciu ar fi, în interpretarea, ingenioasă în acest punct, a lui Dan Tărchilă, o existență martirolologică. Multe par a fi datele care stimulează o asemenea idee: o femeie necunoscută vine la închisoare spre a se spovedi, mărturisind un păcat de tine-

* Dan Tărchilă — „*Scene din viața lui Vasile Lucaciu*”, „*Cetatea de piatră*”, Editura „Eminescu”, 1983.

rețe, un maghiar prietenos, Szabo Arpad, îl vizitează acasă spre a convorbi, Badea Cîrțan dorește să-l cunoască etc. Detenția lui Vasile Lucaciu e, în această perspectivă, un loc de reculegere și un cabinet de audiențe, dramaturgul a văzut bine în individ — ideea, însă, în absența unui material dramatic consistent, nu a pus un accent mai apăsător. Să-l mai semnez și pe Funcționar, în chip de „advocatus diaboli“ (dealtfel, însă creat bine, mai ales pe latura limbajului oficios și plin de sofisme), încă o probă că schema istorică dezvoltă o formulă de „mystère“.

Cetatea de piatră repetă în linii mari *Scenele...*, Mihai Viteazul fiind acum bărbatul decis, iar Doamna Stanca — femeia neînțelegătoare, în final clarificată. Voievodul a hotărît să urce cu armatele în Ardeal, boierii de la Tîrgoviște se opun și o precipită pe Doamnă spre a-l împiedica. Însă Căpitanii (Baba Novac e memorabil) și mulțimile de ostași, veniți de peste tot, din toată întinderea românească, sînt cu domnitorul. Tulburată, femeia care îl admira pe sumbrul bărbat genial pricepe că istoria are curgerea ei ireversibilă și îl binecuvîntează.

Admirabilă, și încă vie, este aci o idee de fatalism aproape religios, și însuși voievodul teoretizează justiția divină, care ar merge în sensul ideologiei sale. Toți au, dealtfel, sentimentul că participă la o cruciadă care va să repare ordinea universală. Și oștenii de rînd au opinii apropiate: un soldat zice, de exemplu, că „nu-i nevoie să știi, trebuie să crezi“; acesta are și o enigmatică purtare, aproape simbolică (soldații lui Dan Tărchilă au ceva din *raisonneur*-ii lui Alecsandri), închipuind, cu vag expresionism, un fel de Moș veșnic. El evocă, dealtfel, foarte poetic și mitul genezei patriei noastre: „Apoi s-au apucat străbunii noș-

tri și au săpat, au săpat zile și nopți pămîntul lăsat de Dumnezeu, și au ridicat o cetate cu ziduri pînă la nori, o cetate rotundă, pe care au așezat-o în inima țării, ca să le fie numai bună de adăpost la vreme de primejdie. Și, după ce le-a fost gata cetatea, au botezat porțile și le-au zis pasuri. Și, la urmă, și-au dat miinile cîți erau pe-atunci și au întins o horă mare și rotundă în jurul cetății, și pînă unde au ajuns cu hora, pînă acolo au statornicit hotarele țării. Dar asta a fost la început de tot, cînd toți românii erau una“. Aceasta e „cetatea de piatră“, imagine remarcabilă a omogenității inițiale.

Sînt, esteticeste, cîteva elemente care se rețin: Mihai vorbind aluziv și misterios, diplomatic, Teodosie Rudeanu — îns onctuos, apoi, o boierime brutală, dură și miniată, totuși cu știința retoricii. Dar, cu materia lui redusă, teatrul lui Dan Tărchilă trebuie aici să apese mult pe psihologiile în clarobscur. Mult mai unitare sînt aparițiile cu însemnătate secundară, nimerite la proporțiile acestea, de „teatru scurt“. Funcționarul (în *Scene...*), Baba Novac (în *Cetatea de piatră*) se țin minte. Dramaturgul a imaginat o schemă care nu e nouă, e romantică, însă psihologizantă și problematizantă, ceea ce este interesant. Fascinația unor mari idei e tema lui, el și-a ales drept eroi oameni ai cauzelor populare, înfrunțați de cîte o femeie prepuielnică și în fine înțeleși. Acest mic conflict e mereu stins de rațiune, lumea acestei dramaturgii e aceea a instinctului biruit printr-un gînd superior omului părelnic. Să observ, în sfîrșit, ceea ce cred că s-a înțeles: în categoria teatrului pedagogic, în linia Delavrancea, Dan Tărchilă are locul lui consolidat.

Artur SILVESTRI